

La flor del cactus

Gabriel Genovart

Més que qualsevol altra cosa, potser sigui la flor del cactus la que expressa amb més exactitud l'autèntica naturalesa dels personatges de John Ford a les pel·lícules de l'Oest. D'aquell Oest que possiblement va morir el mateix dia en què, quasi anònimament, ho va fer també Tom Doniphon, un vell *cow-boy* solitari que havia estat el tipus més dur i més ràpid al sud del Picket Way i l'home qui realment, en contra del que contava la llegenda, havia matat Liberty Valance (encara que, això darrer, només tres amics seus ho sabien).

Com la planta coriàcia del cactus que creix a l'arena abrasada dels sorrals de foc on gairebé no hi pot florir cap altra forma de vida vegetal i és capaç de fer brostar no obstant, entre les espines més hirsutes, la flor més delicada, així, els personatges dels *westerns* de John Ford, especialment els interpretats per John Wayne—aspres i durs en aparença, com els cactus del desert—, són capaços d'oferir també, arribat el

moment, com aquell qui no fa res, el do gentil dels sentiments més nobles o del gests més exquisits.

La imatge de la flor del cactus sobre el taüt d'humil llenya de pi on descansa el cos sense vida del vell Tom Doniphon no és que valgui, únicament, per mil paraules: val també per mil silencis, per mil records, per mil sentiments continguts. Val per totes aquestes emocions compartides que hem captat en els ulls, en els gests i a les mirades de quatre persones a les quals, molts d'anys després, la mort d'un amic comú ha tornat reunir a Shinbone, aquell lloc antany salvatge del bàrbar Oest i que ara és una ciutat pròspera i civilitzada: un prestigiós senador de Washington i la seva esposa que arriben amb el tren, l'obès comissari (o *marshal*, o *sheriff*) jubilat que els espera a l'estació i el vell i fidel servent negre del difunt que vetlla,

tot sol, el cadàver del seu patró a l'interior d'un taller de fusteria que fa de cambra mortuòria. I els silencis, les mirades i els gests de tots quatre parlen, amb l'eloqüència de les paraules que no es diuen o dels mots que s'han quedat a flor de llavis, d'antigues històries i de vells records. Històries i records de quan tots eren més joves i l'amic que ara roman de cos present era el tipus més dur, més ràpid a desenfundar i, alhora, encara que ho dissimulàs, l'home de cor més noble i generós al sud del Picket Way.

Tan sols unes breus frases, a l'inici mateix de la pel·lícula, venen a subratllar fins a quin punt gravita sobre el present tot el pes d'aquest passat:

—Els cactus, ja han tret flor? —demana al comissari l'esposa del senador.

—Ara n'és la temporada —respon el vell *marshal*, mentre ambdós, pujats a la caleixa amb què han d'anar fins allà on descansa el cos sense vida de l'amic estimat, semblen dirigir un esguard carregat de sentiment cap

a un punt indefinit..., probablement aquest lloc de l'ànima on perduren aquells fets pretèrits que, tanmateix, per molt de temps que passi, sempre romandran enganxats a la memòria—. Potser —afegeix el comissari— us agradaria donar una volta per la carretera que condueix al desert...

A la carretera del desert, la caleixa es detén davant una vella casa en ruïnes que un dia es va pegar foc. La casa abandonada d'un petit ranxo solitari envoltada de cactus florits.

—Mai no va acabar aquella altra habitació què hi feia? —demana la dama, amb els ulls embargats per l'emoció, mirant fixament la vella casa derruïda.

—No. En fi..., vostè ja ho sap molt bé —es limita a dir el comissari, com si volgués fugir de la qüestió.

Poc després, a l'improvisat tanatori, el distingit senador aixeca la tapa del ferretre. Contempla el cadàver de l'amic i alça tot seguit els ulls per dirigir una severa mirada de reprovació al propietari del taller.

—On són les seves botes, Clute? —pregunta amb enuig el senador.

—És que... —embarbolla el fuster— em vaig dir que encara eren unes botes noves, i maques...

—Posa-li les botes, Clute —ordena, contundent, el senador—. I el seu cinturó. I els seus revòlvers.

Quatre amics romanen en silenci ran del taüt que conté les restes mortals de Tom Doniphon. En silenci, recordant... Evocant els fets d'una història llunyana que se'ns narrarà en un llarg *flash back*.

Ramson Stoddard: senador dels Estats Units, tota una figura de la política nacional, que, anys enrere, quan era un jove advocat que tot just havia acabat la carrera, va seguir la famosa exhortació d'Horace Greely —"Vés-te'n a l'Oest, jovenet, a cercar fama i fortuna"— i partí cap a unes terres agrestes, on encara regia el codi elemental del més fort o del més ràpid amb el revòlver, i les va voler civilitzar implantant la llei, l'alfabetització, l'ordre democràtic i els elevats principis de la Declaració d'Independència de la nació americana. (I deia la llegenda que aquell advocatet pacifista que mai no havia disparat una

Era la manera de manifestar un amor per al qual els vaquers, rudes i concisos com són, no se solen prodigar amb paraules fines...

arma i del qual tants n'havien fet befa, una nit, a Shinbone, tingué el coratge suficient de desafiar, en un duel a mort, Liberty Valance, un pistoler violent, neuròtic i fanfarró que representava tota la barbàrie d'aquell territori obert i que era el més ràpid al sud del Picket Way..., a excepció de Tom Doniphon. I quan aquell pistoler, després d'haver ridiculitzat l'advocat fent-lo ballar a tirs de revòlver, li anava a disparar un darrer projectil "directament, enmig dels ulls", va semblar que, inexplicablement, aquell lletrat tan inexpert amb les armes li havia guanyat per la mà i, amb una bala precisa, l'havia deixat sec.)

Hallie: la dolça esposa d'aquell senador que havia cimentat una brillant carrera política a partir del renom que li havia donat el fet de ser "l'home-qui-matà-a-Liberty Valance". Hallie, l'única altra flor delicada que, a més de la del cactus, vivia a Shinbone —aquell lloc inhòspit d'enmig del desert, cap allà la frontera mexicana— i que era l'al·loteta que Tom Doniphon estimava. I cada dissabte, a l'estació en què els cactus florien, Tom Doniphon li portava un cactus en flor, dins un cossiòl. Era la manera de manifestar un amor per al qual els vaquers, rudes i concisos com són, no se solen prodigar amb paraules fines, però que, donat el cas, són capaços d'expressar amb un detall, sense donar-li més importància. Do-

niphon sabia que Hallie el corresponia, però, a això de casar-se, ell hi donava llargues. Esperava engrandir la casa del seu ranxo amb una altra habitació i un porxo cobert, i tenir-ho tot a punt per a la futura esposa; i ho feia a poc a poc, sense frisar massa. Fins el dia que comparegué a Shinbone aquell advocat de l'Est, amb totes aquelles idees, i Hallie començà a enamorar-se'n.

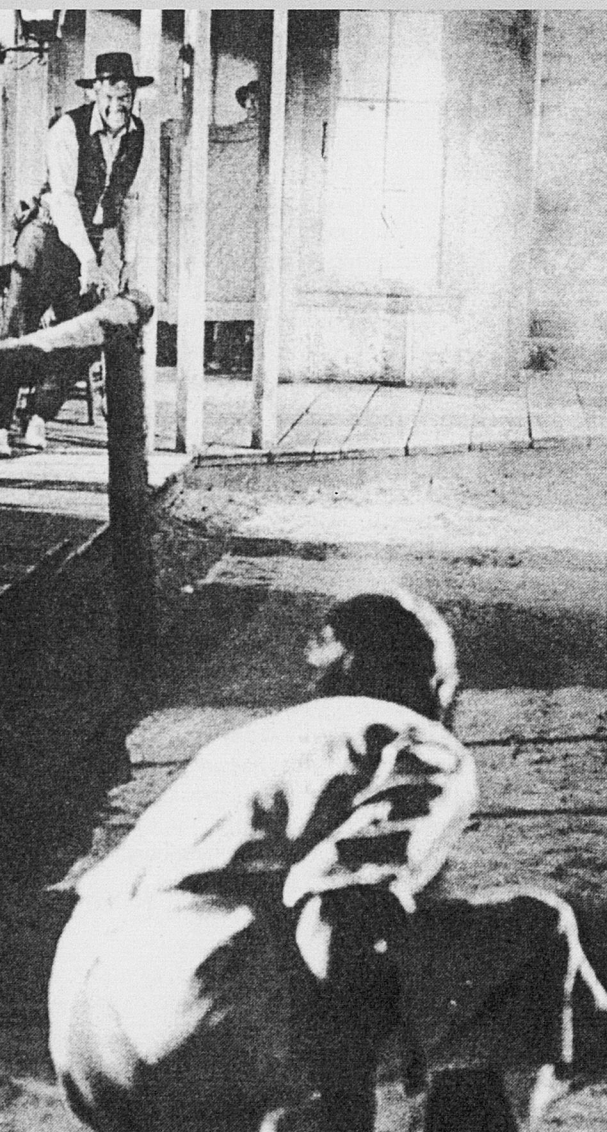
Pompey: el vell missatge negre, home de confiança i mà dreta de Tom Doniphon. Pompey sabia, perquè es trobava allà amb el seu patró, que el tir que havia abatut aquella famosa nit Liberty Valance no havia sortit, com pensà tothom, del revòlver que empenyava l'atordit llicenciat en lleis ficat a redemptor, sinó que l'havia disparat el rifle de Tom Doniphon, qui, d'un tros enfora, des d'un carreró obscur, seguia a l'emparedat de la fosca les incidències d'aquell duel tan singular i desigual. I quan va sentir que Valance pronunciava aquelles fatídiques paraules —"i ara, directament, enmig dels ulls"— i es disposava a enclotxar entre cella i cella de l'advocat una darrera i definitiva bala, fou ell, Tom Doniphon, qui, a distància, li disparà al pistoler i el feu caure en rodó. Pompey coneixia tota aquella història, que era el secret més ben guardat del vell l'Oest. Sabia que quan el seu patró havia salvat la vida de Ramson Stoddard pràcticament havia renunciat també a la dona que estimava, perquè

havia comprès que era més digna d'aquell civilitzat misser de l'Est que no pas d'un rústec vaquer com ell. I quan l'advocat es resistia, per escrúpols ètics, a emprendre una carrera política fonamentada sobre la mort d'un home (perquè fins i tot ell, dins el seu atordiment, creia, com tothom, que havia matat, de xiripa, Liberty Valance), Doniphon li revelà la veritat i l'impulsà a lluitar pels seus ideals cívics. La vida de Ramson Stoddard fou, a partir de llavors, una cadena d'èxits polítics. La de Tom Doniphon, la història d'una llarga soledat. Fins el dia que, gairebé oblidat de tothom, morí a Shinbone, sense que ni tan sols ningú, més que un pocs amics, recordàs que en els vells temps ell havia estat l'home més ràpid al sud del riu. Més ràpid i tot que Liberty Valance, aquell execrable lladre i pistoler a sou que tenia acovardida la contrada.

Link Appleyard: el comissari grasot i poruc, segurament el *marshal* més inútil i covard (i el covard més simpàtic) de tot l'Oest. Despistat com ningú, probablement no sospità mai la veritat sobre la mort de Liberty Valance; però sí sabia en canvi, perfectament, el que havia significat una flor de cactus per a totes les persones que eren allà, a la cambra mortuòria, i, en especial, per a la qual jeia de cos present. Com tots els qui encara quedaven a Shinbone dels "vells temps", Link Appleyard recordava velles històries: la història d'a-

Dintre de totes les possibles lectures, El hombre que mató a Liberty Valance és també una commovedora història d'amor

quell vespre en què un Tom Doniphon amargat i borratxo, conscient que havia perdut la dona que estimava, li va calar foc a la casa del ranxo que havia anat construint a poc a poc com a futura llar per a ambdós; i, en aquell moment d'ofuscació, va voler també suïcidar-se morint entre les flames, cosa que hauria passat si el fidel Pompey no l'hagués tret de dins la focatèria. Mai no la tornà refer, Tom Doniphon, aquella casa, que romangué en ruïnes. Només els cactus hi seguien florint cada any, quan n'arribava el temps.

Va narrar aquesta història crepuscular i testamentària el vell mestre John Ford, l'any 1962, en una de les seves darreres pel·lícules i en una de les millors de tota la seva filmografia. Dintre de totes les possibles lectures, *El hombre que mató a Liberty Valance* és també una commovedora història d'amor. D'amor, d'ideals, de lleialtat, de generositat, d'amistat, de renúncies i de bells gests. Una història entreteixida, de principi a fi, de totes aquestes emocions i sentiments íntims que, en tota la història del cinema, ningú no va saber *filmar* mai millor que John Ford. Interpretaren aquesta història, en els principals papers, els següents actors: John Wayne, en el paper de Tom Doniphon; James Stewart, en el de Ramson Stoddard; Vera Miles, en el de Hallie; Woody Strode, en el de Pompey; Andy Devine, en el de Link Appleyard i Lee Marvin en el de Liberty Valance. Sens oblidar a Edmond O'Brien en la magistral creació del periodista Dutton Peabody, director del "Shinbone Star", i una breu i genial aparició de John Carradine.

Com altres obres de John Ford que són una pura reflexió contemplativa, lírica i quasi metafísica sobre el pas del temps, *El hombre que mató a Liberty Valance* és una d'aquestes pel·lícules que segurament a molts, la primera vegada que la vérem, ens deixà una ferida interior, en forma d'una amarga sensació de tristesa i solitud. Com si també quelcom de nosaltres mateixos s'hagués mort ja, o hagués de fer-ho prest, amb la desaparició de Tom Doniphon; potser, el vell Oest de la nostra ànima. Tal vegada perquè, com diu Alfonso Basallo, després d'*El hombre que mató a Liberty Valance* ja va ser tan

difícil tornar fer *westerns* com escriure llibres de cavalleria després de *Don Quijote de la Mancha*, el que vingué posteriorment fou la història d'un llarg adéu. Tots els grans mestres del *western* s'anaren acomiadant del gènere amb pel·lícules tenyides de malenconia i de tons elegíacs: John Ford encara li dedicà una altra obra magnífica: *Cheyenne Autum*, 1964; Raoul Walsh, el mateix any, rodà l'excel·lent *Una trompeta alejana*; i Howard Hawks, dos esplèndids films: *El Dorado* l'any 1967 i *Río Lobo* l'any 1970. Tot el que va seguir a continuació, i fins el moment present, no han estat altra cosa que revisitacions més o menys afortunades i, les més de les vegades, perfectament prescindibles. Possiblement fou això el que ens ferí íntimament d'aquella elegia fordiana: la sensació del principi d'un adéu, la ferida d'aquest temps que fuig i se'n porta, com se'n portà la vella Shinbone, tot allò que hem estimat.

En el meu cas, que tenia divuit anys quan vaig veure per primer cop *El hombre que mató a Liberty Valance* en el cine Born de Palma el gener de 1963, puc dir que vaig tenir el pressentiment que tot allò que moria, o moriria aviat, amb Tom Doniphon era quelcom molt entranyable: tot el món de les sessions de les tardes dominicals de la infantesa al Teatre Principal i dels dissabtes a vespre de l'adolescència a l'Oasis Cinema del meu poble natal. Mai no hauria cregut emperò fins a quin punt eren fundats els meus pressentiments. A la dècada següent, la dels anys setanta, l'Oasis Cinema tancà les seves portes i passà a convertir-se en el magatzem d'una cooperativa agrícola. Uns anys després, el 1984, el Teatre Principal es calà foc i, com la casa de Tom Doniphon, ningú mai el tornà aixecar ni el va refer. Avui, tant un com l'altre són una ruïna del que varen ser; i a mi se'm xapa el cor cada vegada que hi pas per davant.

Sé, però, que a qualche banda dels seus voltants, en un d'aquests llocs invisibles del record, hi creix encara un cactus en flor.

Com aquell que, dins un cossioll, Hallie deixà en silenci sobre el fèretre de Tom Doniphon, abans de partir de Shinbone. ■